

LXXXXX

سنة ۱

ابول ۱۳۳۲

صافی: ۴

دارالفتون

حقوق فائز و لیث محمد علی

حقوق، سیاسیات، اقتصادیات

کتابیات

آثار شریفه

تاریخ علم حقوق

حقوق فاکولتہ سی شیخ المدرسینی محمود اسعد افندی حضر تلمری ، فاکولتہ مزک برنجی صنفندہ تدریس بیوردقلمری (تاریخ علم حقوق) ک برنجی جلدینی آتام ونشر بیورمشردر . دھا اول نہ مکتبمزده بویہ منتظم ومستمر بر تاریخ حقوق درسی ، نہدہ مملکتمزده بووادیدہ جدی بر اثر کورلمش اولمادینی ایچون بو کتابک انتشارینی ادبیات حقوقیہ مزده مهم بر حادثہ کی تلقی ایتمک مجبوریتندہ یز . بناء علیہ مجموعہ مز ، قیمت شناساقدہ قصور ایتمکسزین بو ائردن بحث ایلمہ کی اہمال ایدہ مز .

فقط بز بورادہ دیگر بعض کتابیات محرر لرینک معسادی اولدینی وجہاہ مؤلفک ہویت علمیہ سندن ، اوصاف برکزیده سندن بحث ایدہ جک دکلز . مادام الحیاء طلب علم امر نبویسی شعار ایدین ، ساحۂ مطبوعاتہ چیقان بونکہ تام ... نجی اثر حدی وعلمیسیلہ ولودیت دماغیہ سنی کوسترن فاضل استاد مزک مزبائی اطرایہ قالقیشمق ، هر کسک بیلدیکی بریشی تکرار ایتمک ومنور قارئلریمیزی مملکتک حرکت فکریہ سندن بی خبر فرض ایتمک دیمک اولور . محمود اسعد افندی ، طاینمق ایچون تعریف ایدلمکہ محتاج اولان شخصیتلردن دکلدرد .

آرہ کچلم :

(تاریخ علم حقوق) ک باشلیجه خصوصیتی طرز ترتیبندہ ، سیستہ منده در . بز ویایزم کیلر ، بر کتاب یازده جعمر زمان لسانہ آشنا اولدیغمز اوروپا مملکتلرندن برنده رغبت عامیہ مظهر اولمش معروف بر مؤلفک قلاسیک بر اثرینہ صاریلر ، وانصاف ایدوبده الفاظ ومطالعاتی عیناً قبل ایدہ رک ترجمہ قلیشماسق بیلہ اثریمزک ترتیبی ایچون هر حالده

اونلردن ملهم اولورز . بحث ايتديكمز ائرده ايسه بويله بر اقباس اصول ويا بر تشابه مسلك كوزه چارپمايور .

في الحقيقة معلم محترم ، استانبول حقوق فاكولته سنده كي تاريخ حقوق درسنه نه (اُسمن) كي دردنجي عصر ميلادیده غول ممالكنده كي مؤسسهردن ، نه (پول ويويله) كي روما حقوقك منابعندن باشلايامازدي . شرقدہ كي مؤسسات حقوقيه نك ويا عثمانلي حقوقك منبعلرندن باشلامسي ايجاب ايديوردي .

برده آرده كي فرقك اكا اساسلي سبي شو ايدى : آوروپا پروفيسور ومؤلفلى ، برملتك واكتريا كنديلرينك تاريخ حقوقنى تدريس وتحرير ايديورلر ، بوصورته روما حقوقك تاريخي ، فرانسز حقوقك تاريخي ، آلمان حقوقك تاريخي وجوده كليوردي . حالبوكه محموداسعد افندي حضرتلى ، ادوارمختلفهده اقوام مختلفه زنده حقوق تجلياتي تدقيق ايديور ، تعبير آخرله بر (حقوق تاريخ عمومي) يازيور . (حقوق تاريخ عثمانيسي) نى ويا دها دوغروسى (عثمانلي حقوق تاريخي) نى ده اهمال ايتيه جكنى وعد ايدهرك

ذاتاً مكتب پروگرامنده بو درسك (تاريخ حقوق) و (تاريخ حقوق عثمانيه) عنوانلى آئنده ايكي شق جامع اولسنه واستادمزده بو طرزى موافق بولسنه كوره آوروپاده كوريلان وايشيديلنلردن باشقه درلوسنى معقول بولماغه مبال اولانلرك ظن ايتديكي كي قسم عمومي بي لزوم عدايتكه مجبور دكلدى . اوسيله دركه ائرنده وقت وقت (مانو) دستورندن ، (هاحوراي) قانونلردن ، (زردشت) دن ، (اولوغ يسا) و (توره) دن ونهايت كتاب سنت واجماعندن بحث ايتديكي كوريلور . بو مباحث متنوعه ايچون غرب علماسنك آثارندن وبالحاصه مونوغرافيلردن استفاده ايدلش اولسي بك طبيعي بولونمقله برابر اثرك پروگرامنك هيئت عمومي سي فلان ويا فلان مؤلفدن آئمشدر دنيله مز . ايسته كتابك اصليتي Originalité ، اصالتى بونقطهده در .

انتشار ايدن برنجي قسمك مندرجانه كلنجه - تاريخ علم حقوقك ماهيت و غايه سنه ، نتايج وفوائد مستحصله سنه ، حقوق مفكوره سنه ، و حقوق طرز تقسيم وتصنيفه عائد مفيد بر مدخلدن صوكره مؤلف ، حقوق اقوام وادوار مختلفهده كي سير تكاملنى تدقيق ايچون بربرندن آري ايكي محرك رسم ايديور . برى مصر وهند وايراندن اقصى شرقه قدر ، ديكرى يونان ورومادن فرانسز وانكليزه ، اقصى غربه قدر . .

نزدہ بر جمعیت وارسہ اورادہ حقوق وارد ر . Ubi Societas ibi Jus دستورینہ
نظراً تشکل اجتماعینک بر جنبی حالی عرض ایدن اقوام ابتدائیدہ پک رشمی بر تلقی
حقوقک موجودتی ضروری ایسہدہ بونلر ایچون مضبوطات تاریخیہک فقدا نہ مبنی
مؤلف ، عندی استدالات ایله فائدہ سز مطالعات سردنی بجا بولمایور . بنا برین بونلری
کچہرک آز چوق متری و متکمل هیأت قدیمہ اجتماعیه یه نصب نظر دقت ایدیور .

ومصر حقوقدن باشلایوب بابل حقوقه کچور اوندن صوکره صرہ سیله چین ژاپون ،
موغول ، هند ، ایران شریعتی کوزدن کچیرہرک بعدہ شریعت اسرائیلیہک تدقیقہ
کیریشور . بونی متعاقب ، آئیدہ بعض صحیفہ لری نقل ایدیلہرک اولان شریعت اسلامیہ
بجئہ بر چوق حقایق عالیہ بر استاد ایلہ آچور ، ساحہ تفکرات و حرکاتی کنیشلہ تیور .
یونان و روما حقوقدن باشلایہرق ردوس و حمیرلر قانونلرندن بحث ایله قرون
وسطایہ کچوب غولورلرک حقوقیہ ، باربارلر ، سالیق قوانینی و زیرغوت بورغون و فریزونلرک
ونہایت ملل غربیہ مؤسسات حقوقیہ سنک تدقیقی جلد ثانی یه براقیور .

بوآردہ (عثمانی حقوقی تاریخی) حقندہ کی احتیاجمک نہ صورتلہ تطمین ایدیلہ بیله جکی
البته جای سؤال کوریلور . واقعا معلومدرک شریعت اسلامیہ عثمانی حقوقک اساس
ومبغنی تشکیل ایدیور . آنجق بوا حکامک صورت تلقیسیلہ عثمانی دولته تطبیق احتیاج
مملکتہ نظراً خصوصی بر شکل آلمش اولہ بیلیر . اوامر ونواہی شرعیہ خارجندہ
جواز ساحہ سندہ مصلحتہ بناء اولوالامر طرفندن واقع اولان تصرفات ، ازمانک تغیریله
تبدل ایدن احکام وبالخاصہ قوانین اجنیہدن اخذ واقتباس صورتیلہ مملکتمزده وضع
اولونان قوانین ونظامات ، عثمانی حقوقه خیلی زماندن بری آیری بر سیا ویرمشدر
دنیلہ بیلیر . ایشتہ بز بو حقوقک هنوز هیچ کیمسه طرفندن بزہ اطرافلیحه ایضاح
ایدلہ یں صفحات استحالاتی بیلیمک ایسترز . رئیس مدرسنمز ، بوپک یکی ، پک جدی
وآغیر تبع ساحہ سندہ آلفقدن ، بر کرہ دہا رده نارفتہ یه کیتمکدن تحاشی ایتیور و بز
مژده لیور :

«شریعت اسلامیہدن صوکرہ آنک ذیلی دیمک اولان حقوق عثمانیہ تاریخنہ کیریشمک
ترتیب طبعی یه موافق دوشر ایسہدہ بو جہتی دہا مبسوط بر طرزده نظر تدقیقندن
کچیرہرک جکزدن آنک آریجہ ومستقلاً موضوع بحث ایدلسی مناسب کورولمشدر .»
(صحیفہ ۱۲)

نزد اوروپا علماسنک یابدینی کبی بر تاریخ حقوق ملیہ وعد ایدن بو افادہ بی سند اتخاذا ایدر وبکلرز .

فقط اوزمانہ قدر الیمرده کی کتابک بالخاصہ بو بحث ایچون نفیس برمدخل حکمنده اولان شریعت اسلامیہ بحثی کرار مطالعہ ذوقندن کنیمیزی محروم ایتیمیزی . باخصوص کہ بومطالعہ ایلہ بز مکتب حقوقنک ایلک مآذونی والیوم الکقدمی مدرسی بولنان شیخ المدرسینمیزک شجاعت مدنیہ سنہ قدر شناس کنجکک حیرت وحرمتی عرض ایتک فرصتہ دم نائل اولورز . حر فکری حوجامزہ مدیون اولدیغمز جزبہ شکرانک ، بر قاج سنہ اول بر مناقشہ علمیہ ده کندیلمیزه مع الاحترام معارض بولنان قلمم ایلہ اداسی ، بولنقدیمیزی ایچون آریجه موجب مباهات بر مظهریتدر .

احمد صلاح الدین

[بحث ایتدیکنز اثرک قیمتی لایقہ تفہیمہ واستفادہ سنی تعمیمہ مدار اولور مطالعہ سیلہ مهم برقاج صحیفہ سنی بروجہ زیر نقل ایدیورز]

شریعت اسلامیہ نک انکشاف وانحطاط خصوصده روما حقوقه مشابہتی . — روماده سابینوس Sabinus ایلہ لابه ثون Labéon مقدماروما حقوقی احداث وبرر مسلك تأسیس ایتدکری کبی ، صدر اسلامدهده باشلوجه درت ذات : ابو حنیفہ (وفاتی ۱۵۰ هجری) مالک (۱۷۴) شافعی (۱۹۷) ابن حنبل (۲۴۱) فقه اسلامی احداث وبرر مذهب تأسیس ایتمشلردر . روماده سابینیلس Sabinienس پروکولیر Proculienس اولدینی کبی شریعت اسلامیہ ده دخی حنفیلر ، مالکیلر ، شافعیلر ، حنبیلر حصوله کلشدر . بونلرک جملہ سنی ده سنی اولوب بینلرنده آنجق فکرآ تفاوت واردر ؛ حنفیلر فکرآ دها وسعتی اولوب رأیہ زیاده اهمیت ویرمشلردر . دیگرلری ایسه نصہ دها زیاده استناد ایتمشلردر . بوراده شیعه دن بحث ایتیمورز ، آنلر دخی همان اهل سنتہ قریب برفقہ میدانہ کتورمشلردر . غریب برمشابہت اولوق اوزره اهل اسلام نزدندہ کی اشبو حرکت اجتہادیہ بعینہ رومالورلر نزدندہ اولدینی کبی نہایت بولمشدر . رومالورده ہرہانکی برزمانده حقوقده فکر ایجاد توقف ایتمش وعقامت دوری حلول ایتمشدر . بوندن صوکرہ یالکز اولکی بیوک مجتہدلر طرفندن شفاہاً تعلیم ایدیلن مسائلک تحریرآ نقل وتثبیتی ایلہ اشتغال اولمشدر .

بعدہ بومساعى بيله توفقه اوغرامشدر . اخيراً اوروپا دولترى سونمك اوزره بولنان
اشبو شعله معرفتى يکیدن احيا ايتمشلردر .
ايشته بودور توفقک هرهانكى بر زمانده اسلام مجتهدلرنده دخى حصوله کلدیكى
کوريلور لکن مع الاسف فقه اسلام ایچون اوروپالورده اولدیغى مثللو اویله بر دور
تجدد واتباء هنوز حلول ایتدیكى کبی ، اقوام اسلامیه نك حال حاضرنده اویله بر دور
مسعودیتك حلوله انتظار ایتك بيله بیوک رنیکینلکدن عبارت قالور .
حالا بر اسلام بانقہ سى کشاد ایتك آرزوینده بولنانلر معامله لرینك مشروع اولمسی
مقصديله نه یاتیق لازم کله جکلرینی اوکرمک ایچون علما موقعی اشغال ایدنلره مراجعت
ایدیورلر ؛ حالا کیشده بر علی افندی فتاواسی بولندیره رق ربخ ملزم شرعی مقابلنده
بیچاره کتابك کونده نیجه بیک کره صائلسی لازم کله جکی جوابی آلیورلر . اسلاف
عظامز ، زمانلرینك افکار دینیہ سنی تطمین ایچون - کرک طرفینجه وکرک عندالحاکم
هیچ بر حقیقی تبدیل ایتدیكى درکار اولان - بویله بر حیلہ شرعیہ یی ایجاد ایتہ مش
اولهلردی عجبا شو مینی مینی علما اویچاره مستقیلره نه جواب ویره جکلر ومستفتیلر
معامله لرینه نه بولده دوام ایله جکلر ایدی . ايشته بویله برذهنیتده بولنان واولمانك رأینه
تابع اولان بانکرلرک اوروپا بانکرلرینه قارشو نه آجینه جق حالده قاله جکلری محتاج
ایضاح دکلدرد .

باب اجتهادك اساسی فکری :

حضرت پیغمبرك زمان حیاتنده بيله کندیسی دین اسلامده شارع اعظم اولدیغی
حالده اجتهاد موجود واصحابی کتاب وسنتده صراحت اولیان خصوصاتده اجتهادلریله عمله
مأذون ایدیلر . ارتحال نبویدن صکره دخى اجتهاده بیوک بروسعت کلدی وبهر محیطه قدر
واسع برشریعت تحصیل ایتدی . بوکون دخى حادثات عالمی حصر وتحدید قابل اولمادیغی
وهریکی برحادثه تکیون ایتدیکه آنک ایچون بر حکم شرعی بیان ایتك اجتهادك وظیفه سى
ولدیغی درکار وباب اجتهاده هیچ بر وقت سد چکیله میه جکی امر آشکاردر .
اجتهادك وظیفه سى یالکزمصوص اولیان خصوصاتده منحصر اولیوب عرف وعادته
مستد اولان احکام منصوصده دخى عرف وعادتك تبدل ایتدیكى یرلرده برقرار جدید
اعطا ایتك اجتهادك عهدہ سته ترتب ایدن وظائفندرد .

بو بویه اولدینی و شریعت اسلامیہ کی اجتہادہ بیوک بر اهمیت ویرن بر شریعتده باب اجتہادک انسدادیته دأثر بردایل شرعینک وجودی غیر متصور بولدینی حالده چین شریعتده موجود اولان انسداد باب اجتہاد عقیده می هر نصلسه [۱] اهل اسلام اره سنه ده صوقولمش و هیچ بر اساس شرعی به مستند اولمیان بوفکر سقیم عالم اسلام اوزرنده مشوم بر تأثیر حاصل ایلشدر. ایشته بوکون اوروپا مدینته قارشی عالم-لامک دوچار اولدینی حال توقف و تدینک اک مهم عامل لرندن بری بو اولمشدر.

بوفکر سقیمک اهل اسلام ایچنه نصل نفوذ ایتدیکنی بر قاج کله ایله ایضاح ایدم. بالاده ذکر ی کچن درت امام اهل اسلامک حسن ظننه نائل و قبول عامه به مظهر اولدقلرندن و سائر مجتهدینک اتباع و مقلدینی دخی منقرض اولدیغندن هر یرده تقلید و تبعیت بودرت مذهبه منحصر قالمش ایدی.

صکره لری امر اجتہاد ذاتاً صعوبتلی اولدقدن بشقه اساس و منبای اولان علوم و فنونده مقاولات و اصطلاحات تشعب و تکثر ایتدیکندن اجتہادده کی مشکلات تزايد ایتدی. ائم اسلامیہ دخی هیچ بر وقت داخلی و خارجی مشکلاتدن وارسته قالمادیغندن اسلام مراکز مدینتی برر برر منطقی و سلسله علم منقطع اولدی.

بالطبع اجتہادی نا اهل و رأى و دینی موثوق و معتمد اولمیان رجاله انسدادن قورقولور اولدی. بوسبیدن ناس باب اجتہادی سد ایتدیلر و علما دخی اجتہادده اظهار عجز ایله ناسی بودرت مذهبدن برینه تقلیده سوق ایلدیلر. مذاهب مختلفه یی یکدیگر بیه مزاج ایتک دخی دینی ملعبه حالته کتورمک دیمک اوله جفندن بو مذاهب اربعه یی بر برینه قارشیدیرمقدن ده خلقی منع ایلدیلر.

بوندن صکره ائمه نک اجتہاد ایتش اولدقلری اصولی روایات صحیحہ متصله ایله ضبط و تصحیح ایدمک آنلرک مذاهبی نقل و روایت ایتکدن و هر مقلد تقلید ایتدیکی امامک مذهبله عمل و آکا حصر تبعیت ایتکدن بشقه بر یول قالمادی. الیوم فقہک بوندن بشقه معناسی یوقدر.

[۱] «چینده ایمپراطورک حکمی ایله دخی یکیدن هیچ بر حکم ویرلیه جکدر» دیه اجتہادات

جدیده بالکلیه منع ایلشدر.

شریعت اسلامیه کی توقفک ظاهری اولدیفی

افادات سالفیه نظراً شریعت اسلامیه نک چوقدن بری دوچار توقف اولدیفی ، ثابت ولایتغیر برحاله کیردیکی ظن اولنور . لکن حقیقت حالده شریعت اسلامیه میدانی مساعد بولاجقه ینه دأر دسنی احتیاجاتی نسبتده توسیع ایده کلدیکی کبی بوکون دخی توسیعه میالدر . برکزه تعازیر شرعیه نصوص قطعیه ایله تعیین و تشریع ایدمه مش اولدیغندن اوتهدن بری حکومت رئیس لری و اونلرک والی و قائم مقام لری و عرف حاکم لری طرفندن تقدیری اوله رق اجرا ایدیه گلشدر ونهایت ممالک عثمانیه ده تجارب عیدده دن صکره فرانسه قانون جزایی ترجمه ایله تعازیر شرعیه مقامنه اقامه ایدلمشدر . منصوص اولان نیجه احکام وحدود شرعیه ده بیله اشو نصوصک عاده مستند اولسی و عرف و عادتک تبدل ایتیمی حسیله برلرینه احکام جدیده اقامه ایدلمشدر .

دها بوندن بر قاج سنه اول بر ترکده ظهر ایدن بر کوله یی بالمزایده صاندیفی آکلاشیلان بر قضا حاکمی باب مشیخت درحال عزل و امر قضا دن تبعید ایدرک وظیفه شرعیه سنی ایفا ایتشدر . چونکه بوکون شریعت اسلامیه نک تعریف ایتدیکی یولده رقیب موجود اولمادیغنی تقدیر ایدمه جهک درجه ده عرفاندن محروم بر ذاته تقلید قضا ایتک شریعتیه اهانتدر . وکذا بوکون سرق حقه ده کی عرف قدیمک تبدل ایتدیکی بعض محللر مستأ اولمق اوزره بر سارقک الی قطعه قیام ایدن بر عثمانلی قاضیسی حکومت اسلامیه نک عروق حیاتیه سنی قطع ایتش اولور .

احکام حقوقیه یی تطبیقه مأمور اولان قاضیلر ایچنده دخی نیجه صاحب معلومات ذوات یتشوب اظهار حق ایچون لازم کلن مسائلی کتب فقهیه ده بوله مادقلری صورتده تفقهاً برظام احکام میدانه کتور لرلردی ؛ بوده احکام فقهیه یی توسیع ایلردی . علی الخصوص عثمانلی مشایخ اسلامیه سنک بوبابده چوق خدمتی سبقت ایلشدر . از جمله ابوالسعود افندی « قانون یاسورم » دهرک یکیدن بر چوق احکام وضع و اراده پادشاهی ایله تأیید ایتشدر که بونلر مؤخرأ علم فقهک ابواب مخصوصه سنی تشکیل ایلشدر [۱] . مع الاسف اشبو مقامات عالییه یی فضل و کمالرله ، عرفانلرله طولدره میان ذوات اشغال ایتدجه امر تشریع دخی دوچار توقف اولمشدر .

زمانمزده بیله یکی بر حادثه حقنده مجتهد اولیمان فقط عقل و عرفاندن بر پارچه

نصیبه دار اولان بر مقتیدن استفتا ایدلده کتب فقهیه مراجعتله مستفتی به بر جواب شافی اعطا ایده بیلور . چونکه کتب فقهیه ده مختلف اجتهدلره و متفاوت فتوالره تصادف ایدر . بونلردن ایجاب زمانه موافق بر حکم استخراج ایده بیلور . ایشه مجتهدین اسلامک احکام شرعیه یی مختلف نظریه لره استناد ایتدیرمه لرنده و اجتهداتک بر مرکزده جمع و توحید ایدله مش اولسنده بویه بیوک بر فائده واردر .

دین اسلامک مالک مختلفه ده انتشاری ده شریعت اسلامیه نیک توسعنه سبب اولمشدر . چونکه بونلر حادثات جدیده حقنده علمای عصره مراجعت ایتمشلر ، آنلرده عادات محلیه یه استناداً بر طاقم مقررات اتخاذا ایشلردر که بومقررات متقدمینک مقرراتی درجه سنده مرعیت اجرائیه اکتساب ایتمشدر . شو حالده دین اسلامی قبول ایدن اقوامک عادات سابقه لری دخی محکم و مقبول عدایدیلرک احکام شرعیه یی توسیع ایتمشدر . زمانک تبدیلیه احکامک تغیری ده منکر اولمادیغندن شریعت اسلامیه یه بو صورتله یکیدن بر نیجه احکامک ده دخیلی ممکندر .

[۱] شایان استغرابدرکه صدر اسلامده کلن مجتهدلر زمانلرینک تعصبی ویا استغراب اثری اوله رق تکفیر و تضلیل و یا تحقیر و تذلیل معروش اولدقنری حالده فضل و کمال جهتیه آنلرله قابل مقایسه اولیان ابوالسعود زماننده دخی ممدوح اولمشدر .